

YANGI O'ZBEKISTONDA TARIX SOHASINING DOLZARB MASALALARI

RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY ANJUMANI

KONFERENSIYA TO'PLAMI

2026

URGANCH INNOVATIONS UNIVERSITETI

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

Yangi O'zbekistonda tarix sohasining dolzarb masalalari [Matn]: to'plam. – Urganch: 2026. – 212 b.

Dunyo tamaddunida **tarix fani** alohida va muhim o'rin egallaydi. Tarix boshqa fanlardan farqli ravishda insoniyat jamiyati taraqqiyoti, davlat va sivilizatsiyalarning shakllanishi, jamiyat hayotida yuz bergan siyosiy, ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlarni izchil hamda tizimli ravishda o'rganadi. Tarix ilmi o'tmish voqealarini tahlil qilish orqali bugungi kunni anglash va kelajakni belgilashda ahamiyatli hisoblanadi.

“**Yangi O'zbekistonda tarix sohasining dolzarb masalalari**” mavzusidagi respublika ilmiy-amaliy anjuman materiallar to'plamidagi ilmiy tezis va maqolalar tarix sohasida amalga oshirilgan so'nggi tadqiqot va yangiliklarni keng ilmiy jamoatchilikka yetkazishga xizmat qiladi.

Mas'ul muharrirlar:

t.f.n., professor v.b. R.Abdirimov

PhD., dots. U.Maxmudov

Tahrir hay'ati:

PhD., dots. R.Anyozov

PhD., dots. M.Egamberganova

PhD., dots. B.Satimov

PhD., dots. O.Rajabov

To'plamda keltirilgan tezis (maqola)larning mazmuni, undagi ma'lumotlar va me'yoriy hujjatlar hamda fikr-mulohazalar, takliflarning to'g'riligiga mualliflarning o'zlari mas'uldirlar.

XIII-XV ASRLARDA OLTIN O'RDA XONLIGINING NUMIZMATIKASI

Madirimov Behzod Hamro o'g'li

Urganch innovatsion universitet magistranti

E-mail: elegant1541601@gmail.com

Annotatsiya: Oltin O'rda xonligi o'z davrining eng qudratli va geografik jihatdan katta hududga ega bo'lgan yirik siyosiy tuzilmalaridan biri bo'lgan. Oltin O'rda xonligining XIII-XV asrlardagi numizmatikasi o'sha davrning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotini o'rganishda muhim bosqichlardan hisoblanadi. Bu davlatning o'ziga xos ijtimoiy tartiblari, iqtisodiy munosabatlari, siyosiy boshqaruv tizimi asrlar davomida mintaqaning madaniyati va taraqqiyotida yorqin iz qoldirgan.

Kalit so'zlar: Oltin O'rda, numizmatika, iqtisodiy taraqqiyot, siyosiy boshqaruv, dehqonchilik, hunarmandchilik, savdo-sotiq munosabatlari, soliq tizimi, madaniy hayot, pul munosabatlari.

Аннотация: Золотая Орда была одним из самых могущественных и территориально обширных политических образований своего времени. Нумизматика Золотой Орды XIII–XV веков считается одним из важных этапов в изучении социально-экономической и политической жизни того периода. Своеобразные общественные порядки, экономические отношения и система политического управления этого государства на протяжении веков оставили яркий след в культуре и развитии региона.

Ключевые слова: Золотая Орда, нумизматика, экономическое развитие, политическое управление, земледелие, ремесленничество, торговые отношения, налоговая система, культурная жизнь, денежные отношения.

Abstract: The Golden Horde was one of the most powerful and territorially extensive political entities of its time. The numismatics of the Golden Horde in the 13th–15th centuries is considered one of the important stages in studying the socio-economic and political life of that period. The unique social structures, economic relations, and system of political governance of this state left a significant mark on the culture and development of the region over the centuries.

Keywords: Golden Horde, numismatics, economic development, political governance, agriculture, handicrafts, trade relations, tax system, cultural life, monetary relations.

Oltin O'rda xonligi XIII–XV asrlarda Yevrosiyo hududining muhim siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy markazlardan biri bo'lgan. Oltin O'rda davlati o'zining katta hududi, strategik savdo yo'llarida joylashganligi hamda mustahkam qo'shin tizimiga egaligi bilan ajralib turgan. Oltin O'rda davrida shakllangan pul muomalasi va tanga zarbi iqtisodiy hayotni rivojlantirishning muhim omillaridan biri hisoblangan va aholi faravonligi uchun katta ahamiyat kasb etgan. Numizmatika fani tarixiy jarayonlarni o'rganishda muhim moddiy manba bo'lib, tangalar orqali davlatning hukmdorlar faoliyati, siyosiy tuzumi, davlatning

ijtimoiy-iqtisodiy holati, madaniy hayotga ta'siri haqida qimmatli ma'lumotlar olish mumkin. Oltin O'rda xonligining XIII–XV asrlardagi tangalari ham o'sha davr jamiyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasini, aholi faravonligini aks ettiradi. Mazkur ishimda Oltin O'rda xonligi numizmatikasining o'rganilishi, rivojlanish bosqichlari, hukmdorlar zarb qildirgan tangalar va ularning tarixiy ahamiyati tahlil qilinadi. Pul munosabatlarining savdo-sotiq, soliq tizimi va davlat boshqaruvidagi o'rni yoritib beriladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi numizmatik manbalar orqali Oltin O'rda xonligidagi XIII-XV asr ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotini chuqurroq o'rganishdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI. Oltin O'rda xonligining numizmatikasini o'rganishda V. Grigoryev, A. Markov, B. Kochnev, G. Fedorov-Davydov, S. Lane-Poolelarning asarlarini sanab o'tish mumkin. Bu asarlarda ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayot moddiy va yozma manbalar asosida o'rganilgan. Mavzuga oid adabiyotlarni shartli ravishda klassik tarixiy manbalar va zamonaviy ilmiy tadqiqotlardagi moddiy manbalarga ajratib o'rganish mumkin. Klassik tarixiy manbalar orasida Ibn Battutaning "Sayoxatnoma" asarida Oltin O'rda hududlari, savdo shaharlari, bozorlari, pul muomalasi va ijtimoiy-iqtisodiy hayot tasvirlangan. Ibn Fazlulloh al-Umariyning "Mamlakatlar yo'llari haqida kitob" asarida Oltin O'rda davlat boshqaruvi, soliqlari, moliya tizimi va savdo aloqalari haqida ma'lumot berilgan. Rashiddin Fazlullohning "Tarixlar majmuasi" asarida Oltin O'rda xonlari, davlat boshqaruvi, iqtisodiy hayot va pul tizimi haqida eng muhim klassik manbalar aks etgan. Otamalik Juvayniyning "Jahon fathi tarixi" asarida Mo'g'ullar davlati va Oltin O'rdaning dastlabki iqtisodiy tizimi yoritiladi. Sharafiddin Ali Yazdiyning "Zafarnoma" asarida esa Amir Temur va Oltin O'rda munosabatlari, moliya va tangalar haqidagi ma'lumotlar mavjud. Zamonaviy tadqiqot asarlarida moddiy manbalar bilan yoritilgan. V. V. Grigoryev o'zining "О монетах Золотой Орды" asarida Oltin O'rda tangalarini ilmiy jihatdan birinchi bo'lib tizimli o'rgangan va tangalardagi yozuvlar va zarbxonalarni tahlil qilgan. A. K. Markov o'zining "Монеты Золотой Орды" asarida Oltin O'rda tangalarining to'liq katalogini tuzib chiqqan. Bu manba hozirgi kungacha asosiy manbalardan biri hisoblanadi. B. D. Kochnev "Денежное обращение Золотой Орды" ilmiy maqolalar to'plamida pul muomalasi va iqtisodiy jarayonlarni numizmatika asosida o'rgangan. G. F. Davydov "Культура Золотой Орды" asarida Oltin O'rdaning arxeologiyasi va numizmatikasini birgalikda o'rganib, Oltin O'rdaning madaniy-iqtisodiy hayotini yoritgan.

I. Volkov o'zining ilmiy maqolalarida Oltin O'rda zarbxonalari va hududiy pul muomalasining tadqiqotini olib borgan. S. L. Poole o'zining "The Coins of the Mongols" asarida Yevropada Oltin O'rda va mo'g'ullar tangalarini o'rgangan yetakchi olimlardan biri hisoblanadi. Aleksey Yakubovsky "Золотая Орда и её падение" asarida bevosita numizmatikaga bag'ishlanmagan bo'lsada, tangalar orqali siyosiy tarixni tahlil qilgan. O'zbekistonlik va Markaziy Osiyo olimlari

B. Ahmedovning “O‘zbek davlatchiligi tarixi” asarida Oltin O‘rda va uning pul tizimi haqida ma’lumot berilgan. Sh. Vohidovning ilmiy maqolalarida esa Markaziy Osiyo hududida topilgan Oltin O‘rda tangalarini tadqiq qilingan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI. Mazkur tadqiqotda Oltin O‘rda xonligining XIII–XV asrlardagi numizmatikasini ilmiy asosda o‘rganish maqsadida yozma va moddiy manbalardan foydalanildi. Tadqiqot metodologiyasi manbalarni izlash, tahlil qilish, solishtirish va umumlashtirish tamoyillariga asoslanadi. Birinchidan, tadqiqotda tarixiylik va xolislik prinsiplari asosiy sifat ekanligi, har bir numizmatik material o‘z davrining siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlari bilan bog‘liq holda o‘rganilishi, tangalar faqat moddiy manba sifatida emas, balki tarixiy hujjat sifatida tahlil qilindi. Ikkinchidan, manbashunoslik metodi qo‘llanildi. Arxeologik qazilmalar natijasida topilgan tangalar, muzey fondlaridagi kolleksiyalar hamda ilmiy kataloglar asosiy manba sifatida o‘rganildi. Shu bilan birga, arab, fors, rus va o‘zbek tilidagi yozma manbalar bilan numizmatik materiallar taqqoslab tahlil qilindi. Uchinchidan, qiyosiy-tarixiy metolardan foydalanildi. Oltin O‘rda tangalari boshqa davlatlar Elxoniylar, Chig‘atoy ulusi va Temuriylar davlatining pul tizimi bilan solishtirildi. Bu usul orqali numizmatik tangalarning umumiy va farqli jihatlar aniqlandi. To‘rtinchidan, numizmatik tangalardagi metall tarkibi, shakli, yozuvi, bezaklari va zarbxonalariga ko‘ra guruhlarga ajratildi. Bu metod tangalarning rivojlanish bosqichlarini aniqlashda muhim hisoblanadi. Beshinchidan, statistik va xronologik tahlil usullaridan foydalanildi. Tangalar muomaladagi miqdori, tarqalish hududi va zarb etilgan yillariga ko‘ra o‘rganildi. Shuningdek, tadqiqotda integratsiyali yondashuv metodi qo‘llanildi. Numizmatik materiallar tarix, iqtisodiyot, arxeologiya va madaniyatshunoslik fanlari bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qilindi. Xulosa qilib aytganda, mazkur tadqiqotlar metodologiyasi ilmiy manbalarga asoslanib, Oltin O‘rda numizmatikasini har tomonlama va tizimli o‘rganishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR. Numizmatikadagi tahlillarning natijalari shuni ko‘rsatadiki, Oltin O‘rda xonlari tomonidan zarb qilingan tangalarda hukmdor nomi, islomiy shiorlar, zarb qilingan joy va sana ko‘rsatilgan. Bu holat tangalarning nafaqat ijtimoiy-iqtisodiy, balki siyosiy ahamiyatga ham ega bo‘lganini ko‘rsatadi.[1] Masalan, yangi xon taxtga kelishi bilan tangalarda uning nomi paydo bo‘ladi va uning davlat hokimiyati qonuniyligini namoyon etadi. Shuningdek, tangalarning metall tarkibi ham vaqt o‘tishi bilan o‘zgarib borganligi aniqlandi. Davlat rivojlangan va qudratli bo‘lgan davrlarda kumush miqdori yuqori bo‘lgan bo‘lsa, siyosiy beqarorlik va iqtisodiy inqiroz vaqtida tangalarning sifati pasaygan. Bu holat davlat moliyaviy tizimining holatini aks ettiruvchi muhim ko‘rsatkich hisoblanadi.[2] Tangalarning geografik tarqalishi tahlili Oltin O‘rda hududida keng savdo tarmoqlari mavjud bo‘lganini ko‘rsatdi. Volga bo‘yi, Qrim, Xorazm va Movarounnahr hududlarida topilgan tanga xazinalari faol savdo aloqalari va pul muomalasining rivojlanganligidan dalolat beradi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, XIII-XV asrlarda Oltin O‘rda davlatining siyosiy rivojlanishi yoki pasayishi pul tizimiga ijobiy va salbiy ta’sir ko‘rsatgan.

Zarbxonalar faoliyati kuchaygan yoki faoliyati pasaygan, tangalarning xilma-xilligi oshgan yoki kamaygan va muomalada hukmdorlarning, mahalliy hokimlarning tanga pullari muomalada bo'lgan. [3] Bu jarayonlar davlatning rivojlanish va parchalanishi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan. Oltin O'rda numizmatikasi XIII-XV asrlarda davlatning iqtisodiy qudrati, siyosiy barqarorligi va savdo aloqalarini aks ettiruvchi muhim tarixiy manba tanga pullar ekanligi tasdiqlanadi. [4] Tadqiqot natijalari mazkur davr tarixini yanada chuqurroq o'rganish uchun ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

XULOSA. Mazkur tadqiqotdan xulosa shuki, Oltin O'rda xonligining XIII-XV asrlardagi numizmatikasi davlatning siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy hayotini o'rganishda muhim tarixiy manba hisoblanadi. Tangalar orqali hukmdorlar faoliyati, davlat boshqaruvi tizimi, pul muomalasi va savdo munosabatlari haqida qimmatli ma'lumotlarga ega bo'lish mumkin. Tadqiqot davomida Oltin O'rdada markazlashgan pul tizimi mavjud bo'lganligini ko'rsatib berdi. Tanga zarbi davlat iqtisodiy barqarorligining asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Oltin O'rdada XIV asrda pul muomalasining yuksak darajaga yetgani, savdo-sotiq aloqalarining kengaygani va zarbxonalar faoliyatining rivojlanganini ko'rishimiz mumkin. Shuningdek, tangalarning tashqi ko'rinishi, yozuvlari va metall tarkibi orqali siyosiy vaziyat va iqtisodiy holatni baholash mumkin. Tadqiqot natijalarida XV asrga kelib Oltin O'rda davlatining parchalanishi pul muomalasining ham izdan chiqishiga olib kelganini ko'rsatadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Markov A. K. Монеты Золотой Орды. Казань, 2008.
2. Grigoryev V. V. О монетах Золотой Орды. Sankt-Peterburg, XIX asr.
3. Kochnev B. D. Денежное обращение Золотой Орды. Moskva, 1985.
4. Fedorov-Davydov G. A. Культура Золотой Орды. Moskva, 1973.
5. Lane-Poole S. The Coins of the Mongols and Tatars. London, 1881.
6. Rashid ad-Din. Tarixlar majmuasi. Tehron, 1957.
7. Juvayni A. M. Jahon fathi tarixi. Tehron, 1912.
8. Ibn Battuta. Safarnoma. Qohira, 1964.
9. Ahmedov B. O'zbek davlatchiligi tarixi. Toshkent, 2001.
10. Bartold V. V. Turkiston va O'rta Osiyo tarixi bo'yicha tadqiqotlar. Moskva, 1963.